

Jaargang 7, 2003 nr. **1**

Klaaikluten

Nijsbrief fan de Stifting ArgHis

Fotokollage fan it saneamde “kommelershûske” yn Easterein. Op side 18 in bydrage fan Folkert Reitsma oer de histoarje fan dit âldste pand fan it doarp.

COLOFON

Klaaikluten verschijnt enkele malen per jaar en wordt uitgegeven door de
Stifting ARGEOLOGYSK-HISTOARYSKE RUNTE
Littenseradiel

Stifting ArgHis

Correspondentieadres:

J. Scheffer De Terp 11, 8831 ZG Winsum (Fr.)

Bestuur:

S.Fopma	voorzitter
J. Scheffer	secretaris
J. Kersbergen	penningmeester
Ph. H. Breuker	werkgroep Historie
Th. Kuipers	werkgroep Historie

Redactie Klaaikluten: Ph. H. Breuker
Th. Kuipers

Vormgeving en opmaak: F.J. Sieperda,
De Finne 20,
9022 AZ Mantgum
frit_siep@hotmail.com

Correspondentieadres: Philippus Breuker, Singel 1,
8635 MK Boazum
Th. Kuipers, De Ponge 4,
9022 BA Mantgum
e-mail: tkdeponge@tiscali.nl

Wurd foarôf

Ek dizze kear binne wy der wer yn slagge om in kreas fersoarge blêd ferskine te litten. Net allinnich yn syn uterlike foarm mar ek ynhâldlik kin it besjen lije. Philippus Breuker bliuwt ek no wer ticht by hûs. Dizze kear my in artikel oer de twa terpen yn Boazum en it stee dêr't de âldste tsjerke stien hat. Yn in mânske bydrage skriuwt Jelle Miedema in ferfolch op syn ûndersyk nei "it huis Struik/Stroek" yn Wommels. Hy leit in relaasje tusken it stee Struik/Stroek en in âld tsjerkhôf dat foar in part lein hat op it plak dêr't no it gemeentehûs stiet. Auke H. de Vries is wer op 'e tekst oer syn foarfaars in ús kontreien. No oer Thomas Jetzes Schuurmans dy't in Boazum wenne. Fan Folkert Reitsma in histoarysk oersjoch oer de bewenningsskiednis fan it komelkershúske yn Easterein. Sawol de fynst fan Miedema as ek de strideraasje yn Easterein oer it komelkershúske helle de Ljouwerter Krante. Foar it bestjoer fan ArgHis mei oanlieding om dit 'e hjerst yn in iepenbiere gearkomste te praten oer it tema "monumintesoarch yn Littenseradiel". Op side 7 set de foarsitter útein mei in foarnimmen fan it bestjoer om ús efterban better te ynformearjen oer ús plannen en aktiviteiten. Syn meidielings binne derfan in begjin. Bydragen foar it twadde nûmer fan dit jier graach foar ein july nei de redaksje.

De redaksje

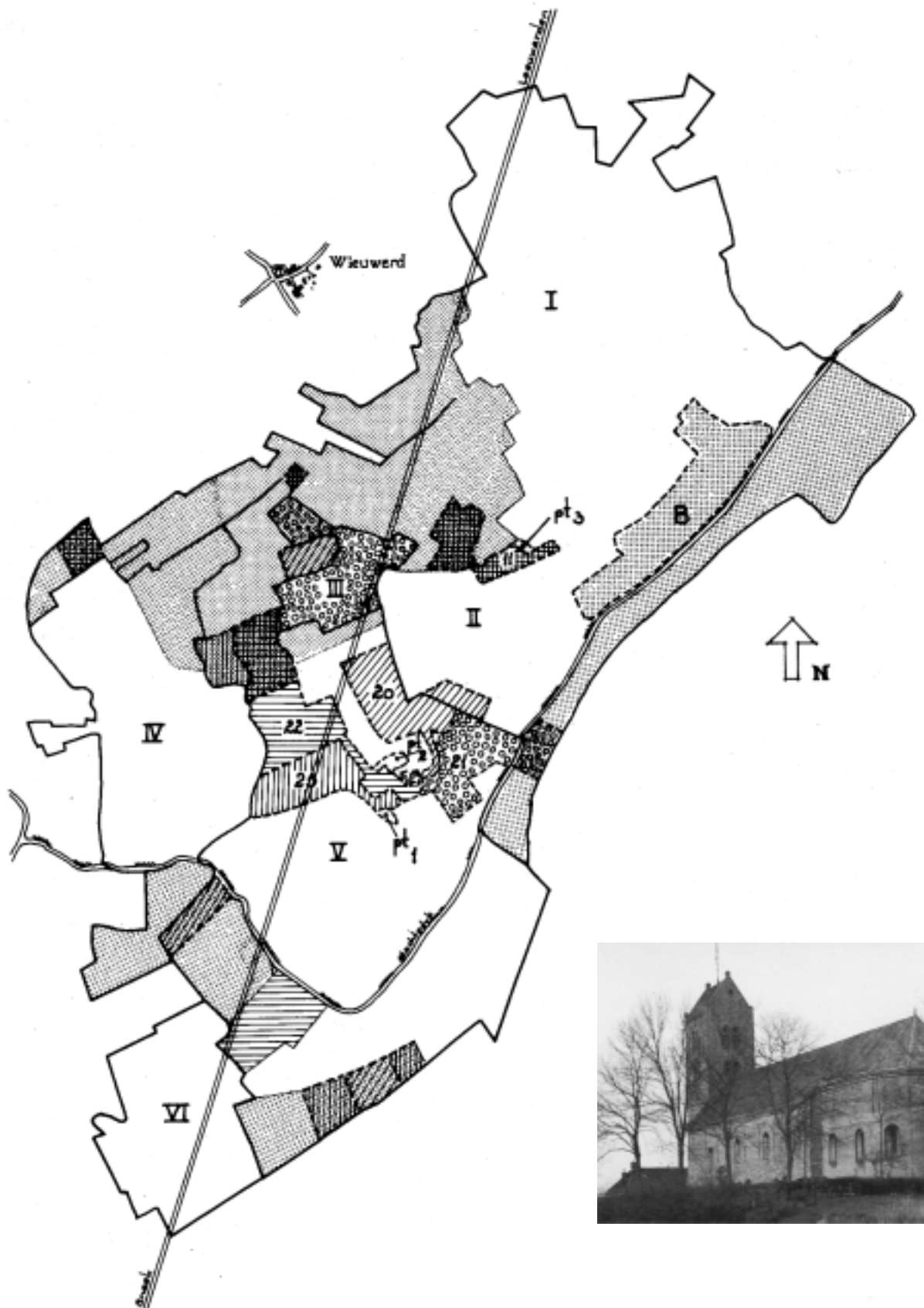
Het exterieur en het interieur van de romaanse kerk in Bozum. Breuker bestudeerde de geschiedenis van zijn woonplaats en wist ook het kerkelijk grondbezit in 1543 grotendeels te reconstrueren.

De stichting fan de earste tsjerke te Boazum

Philippus Breuker

De Boazumer Buorren leit op twa terpen, dy't elkoar by it Altaplein reitsje. De noardlike, dêr't de tsjerke op stiet, hjitte fanâlds Hoekens, de súdlike moat it eigentlike Boazum west hawwe, dat dus yn oarsprong net oars as in terp wie en noch net de namme foar it hiele doarp. Mooglik is de súdlike jonger as de noardlike, want dy súdlike koe wolris fergrutte en wawit dus ek wol ûntstien wêze doe't wetteroerlêst makke dat pleatsen út it fjild nei heger oarde ferpleatst wurde moasten. Yn alle gefallen is de noardlike terp hiel âld. Dat is bekend út de potten en diggels dy't út it hert fan de terp op it Frysk Museum bewarre bleaun binne doe't er yn de Earste Wrâldoarloch ôfgroeven waard en feroare yn in poel. Dy datearje út de Romeinske tiid en miskyn noch wol fan foar dy tiid. In gaadlike tiid om oan te tinken as it giet om it ophegjen of eventueel sels it ûntstean fan de súdlike terp, is

Kerkelijk grondbezit in 1543 te Bozum

patroon	- ongeveer de helft (in florenen) van de boerderijen III en 21 (zie voor de laatste Sipma OFO I 162 van 1461)
	- drie losse percelen: pt 1, onbebouwd, ovaalvormig (alsof het kerkterrein was geweest) op kruin zuidelijke dorpsterp; pt 2, kerkhof met aansluitend perceel, aan rand noordelijke dorpsterp; pt 3, huisstee
pastoor	- een perceel in Bongier (in 1515; in 1543 niet vermeld)
	- 22, kavel, met erf op noordelijke dorpsterp (vroeger op zuidelijke?) en losse percelen op Nieuwland, wellicht ook op Oudland (aansluitend aan kavel 11, welk perceel dan lanter naar 11 zou zijn gegaan) en in Bongier (daar vijf percelen)
	- 11, kavel met erf op Indijk, die pas bij eerste uitbreiding van de polder Indijk lijkt te zijn ontstaan, en losse percelen op Oudland (in drie velden, waarvan een aansluitend aan de kavel van 22, z.a.; de plaats van de zeven pm. aan de Bozumervaart niet ver van het Wieuwerdermeer (opgave 1693) is niet geheel zeker), maar niet op Nieuwland of in Bongier
vicaris	- 25, kavel met erf op zuidelijke dorpsterp en losse percelen op Oudland, Nieuwland en in Bongier (daar vier percelen). Oorspronkelijke patroonboerderij??
prebendaris	- 20, kavel met erf op noordelijke dorpsterp (uit het bezit van de Jongama's, die direct zuidelijk ervan naast de kerk hun stins op 21 hadden?) en losse percelen op Oudland, Nieuwland (in twee velden) en in Bongier (daar twee pondemaat)
Aantekening	Opmerkelijk is de spreiding van het kerkelijk grondbezit over het dorpsgebied. Afgezien van de (tweede) pastorieplaats op Indijk, ligt alle eigendom in dat deel van het dorp dat hoort bij de tweelingterp waarop ook de kerk staat _ alsof de kerkstichting een zaak van die ene buurschap is geweest. Nader onderzoek in grotere dorpen met veel buurschappen als Tzum, Dronrijp, Wommels en Oosterend is gewenst.

Kerkelijk grondbezit in 1543 te Bozum

Legenda

- a. Zelfstandige onderdelen
  - I. Kleiterp
  - II. Indijk (grens met I voor ca. 1543 Moeilijk te fixeren)
  - III. De Staten
  - IV. Makkum
  - V. Bozum/Hoekens
  - VI. Langaard
- b. Grijsgetinte velden met sporen van gemeenschappelijk gebruik in veldnamen, verkavelingspatroon en verspreide eigendommen;
  - Oudland (richting Wieuwerd; ook in noordelijk deel Kleiterp, niet ingetekend)
  - Nieuwland (in voormalige Middelzee)
  - Bongier, bouwland in lange akkers tussen paden en wegen (B)

de fyfte ieu of sa. Doe't nêst in jier of wat op it Heech it parkearplak achter de herberch oanlein waard, kamen dêr diggels út de sande of achtste ieu foar it ljocht.

Op de noardlike terp stiet dus de tsjerke. It tsjerketerrein leit alhiel oan de noardlike râne fan dy terp, wat wol apart is, want tsjerken stean meastal op de krún. Op dy krún stie yn dit gefal in stins, dy't it eigendom wie fan de Jongema's. Grif hawwe de Jongema's in stik fan de terp ôfstien om oan wjerskanten fan har stins in tsjerke en in pastorijs op te setten. Dat sil west hawwe yn de tolfte ieu, uterlik yn 1226, want doe waard de tsjerke wijd. Fuort moat al bekend west hawwe hoe grut oft dy tsjerke wurde soe, want hy stiet moai midden op it tsjerketerrein. In âldere en dan grif lytsere tsjerke hat der op dat plak dêrom grif net stien. Dêr is it terrein te grut foar. Fan sa'n âldere tsjerke binne trouwens ek gjin spoaren bekend en dat hie miskyn wol kinnen, want dêr sil by de restauraasje wol om tocht wêze.

Dochs tink ik dat op in oar plak al sa'n âlder tsjerkje stien hat. En dat is op de krún fan de súdlike terp, wêr't no it fergaderlokaal fan de tsjerke noch stiet, op Waltawei 20 en oan de oare kant dyk, op nr. 37. Want wat wie it gefal? Op de krún fan dy terp lei fanâlds in ovaal stik grûn fan de patroan fan 'e tsjerke, dat wol sizze fan de tsjerke sels, dus net fan de pastoar of in fikaris, noch fan de diakenij of wat oare ôfdieling fan de tsjerke fierder ek mar. Oant 1614 ta wie it in apart stikje, doe waard it by it omlizzende boulân ploege. Op de noardwestkant nei, want dêr lei in paad, grif itselde as hjoeddedei noch it kromjende Heech dêre! It wie in goeie 1000 kante meter. It komt yn it âldste tsjerkeboek foar as it steed op 'e Buorren (1515).

It stee bestiet dus yn syn oarspronklik foarm al net mear sûnt 1614, mar letter is it ek noch troch in wei oer de terp hinne dwarstroch snijd yn in noardlike helte (Waltawei 20) en in súdlike (Waltawei 37). Dy wei hie deselde loop as de tsjintwurdige Waltawei. De terp is ôfgroeven yn 1874. Earst waard dy wei dien, dy't doe in skoftlang hol kaam te lizzen. It stikje tsjerkegrûn noardlik fan de wei bleau tenearsten noch lizzen,

oant yn 1880 it hûs dat dêr op stie, ôfbrutsen waard en in bewaarskoalle derfoar yn it plak kaam (dy't letter fergaderlokaal wurden is). De kop dy't der doe ôfgroeven waard, wie in goeie oardelmeter heech. Dat witte wy, omdat der nei it útgraven fan de wei in trep hinne late fan sân trêden heech.

It alde hûs wie de fikarij, it hûs dus fan de fikaris. Fuort dêr tsjinoan stie de fikarypleats, dy't der trouwens as gebou noch altyd stiet. Tsjin it fikarylân oan lei wer it pastorijslân, beide op nei it westen ta. Ek dat wiist derop dat de earste tsjerke yn Boazum dêr op de krún fan de súdlike terp stichte is. Dat sil dan yn alle gefallen wol yn de alfte ieu west hawwe, as it noch net noch earder wie. Ek dy tsjerke sil wol wer troch in fiere Jongema stichte wêze. It hat grif ien fan de âldste tsjerken yn dizze úthoeke fan it âlde rjochtsgebiet fan Frjentsjer west. Tenearsten (alleast sûnt de tiid dêr't de earste berjochten út oerlevere binne) foel de tsjerke ûnder de biskop fan Utrecht en mocht dy de pastoar beneame, mar letter kamen de rjochten oan it kleaster Lidlum en waard er ûnderdiel fan it personaatskip fan Winsum, dat diel útmakke fan dat kleaster. Dat sil miskyn yn de rin fan de trettjinde ieu bard wêze, doe't Aesge fan Boazum abt wurde koe. De proast fan Sint Jan te Utrecht, dy't fan de biskop de rjochten yn Westergoa oerkrigen hie, fersette him oars tenearsten wol tsjin de oanspraken fan it Lidlumer kleaster. Yn 1473 waard de saak foargoed yn it foardiel fan Lidlum besljochte. Sa koe ien (prebendaris Wopke van Albada?) yn de sechstjinde ieu dan ek foar yn it rekkenboek fan 1556 e.f. oantekenje: Patroen tot Boesum is St. Merten. Bosumer pastorije leyt onder 't Clooster van Winsum, Premonstreytse ordre. Mei dat Winsumer kleaster moat wol Lidlum ûnder Easterbierrum bedoeld wêze.

Op bygeand kaartsje is it âlde stee oanjûn as pt. 3. It stiet mei de taljochting en de foto's yn in artikel fan prof. P. Gerbenzon yn *Alde Fryske tsjerken* 1983.

Van de bestuurstafel

De activiteiten van de Stifting ArgHis hebben in het afgelopen jaar op een iets lager pitje gestaan dan we zelf wel gewild zouden hebben. Dat betekent natuurlijk niet dat er niets gebeurd is. Het is nu eenmaal zo dat een aantal zaken, waarmee we ons wel degelijk hebben bezig gehouden, zich wat meer op de achtergrond afspeelen. We hebben het dan b.v. over het verstrekken van adviezen op

Gezicht op Leons

het gebied van archeologie en cultuurhistorie aan diverse instanties en personen, het zoeken naar informatie over archeologische en historische onderwerpen enzovoorts. Wat u het afgelopen jaar vooral van ons gemerkt heeft, zijn, naast de jaarvergadering de verschillende edities van “Klaaikluten” geweest. De heren Ph. Breuker en Th. Kuipers vormen sinds enige jaren de redactie van dit blad, dat onder hun leiding langzamerhand is uitgegroeid tot een professioneel nieuwsorgaan met een brede variëteit aan onderwerpen op historisch gebied. Overigens is er een voortdurende behoefte aan nieuwe onderwerpen,

die in de nog te verschijnen edities geplaatst kunnen worden. Dus, als u een “nijskijrrich” artikel heeft, of wil schrijven, neemt u dan contact op met één van beide heren. Klaaikluten zal ook dit jaar weer enkele malen verschijnen en we streven er naar de kwaliteit van het blad op een zo hoog mogelijk peil te houden. Voor 2003 zijn een aantal activiteiten ingepland, die door de Stifting, in samenwerking met de donateurs en andere belangstellenden, uitgevoerd zullen worden.

Zo is er het Project Gevelstenen. Stifting ArgHis wil in de loop van dit jaar de gevelstenen in de Gemeente Littenseradiel in kaart brengen. Er komen hier en daar hele bijzondere voor en het inventariseren hiervan wordt een omvangrijke klus. Waar mogelijk zal hierbij een beroep worden gedaan op enthousiaste belangstellenden. Eén van de vaste activiteiten van de Stifting is het in samenwerking met Gemeente en Provincie, uitvoeren van archeologische waarnemingen in de Gemeente Littenseradiel. Dit gebeurt vaak, wanneer voor een bepaalde locatie bouwplannen worden ontwikkeld. Ook hiervoor zal, waar mogelijk, een beroep worden gedaan op belangstellende onderzoekers.

Verder hebben we besloten om jaarlijks minimaal tweemaal een openbare bijeenkomst te houden. Als u deze editie van Klaaikluten ontvangt, is onze eerste openbare bijeenkomst van 22 april reeds achter de rug, maar wij zullen op 13 november 2003 een thema avond organiseren met als onderwerp Monumentenbeheer. Onze gemeente telt een flink aantal monumenten in de vorm van gebouwen, windmolens en archeologische locaties. Aan de orde komen vragen als: wat is eigenlijk een monument, hoe zit het met beschermde dorpsgezichten, wat zijn beeldbepalende elementen en hoe gaan we daarmee om. Kortom, redenen genoeg om dit onderwerp uitgebreid te belichten. Wij houden u op de hoogte.

Namens het bestuur,
S.Fopma, voorzitter

Struijck, Struik en Stroek (II)

Fia in helling nei in âlde pleats en in âld begraafplak te Wommels

Jelle Miedema

Earder kaam yn Klaaikluten in Huis Struik yn Wommels oan bod. De namme Struik giet wêrom nei in hoarnleger St[r]uijck fan 1657 by it buorrentsje dat hjoeddeis Stroek hiet. Dêr is yn 1702 sprake fan in hûs 'de Stroek', yn 1733 neamd 'de Struik', mar yn 1765 fine we ynienen in 'Huis Struik' mear nei it westen by de Trekfeart. Oer dat nije Huis Struik (letter 'Filadelfia') giet meast dizze bydrage, mar ik kom ek werom op it Stroek en op in 'old kerckhoff' neamd yn 1543.

'Also er niets sekerder is als de doot, en ter contraris niets onsekerder als de tijdt en ure van dien' – sa begjint yn 1687 it testamint fan Lammert Lammerts Kamp, frijgesel te Wommels. Hy bepaalt dêryn dat syn hûs mei helling en boathûs eigendom wurde moatte fan de 'kercke armen van den dorpe Wommels':

'Waar voorheen [yn 1740] een schuitemakerij was aan de Trekvaart te Wommels' nei de sitewaasje yn it begjin fan de foarige ieu. Presys yn it midden fan'e foto, tusken de beammen, it nije hûs ZO IS 'T, letter HUIS STRUIK en wêr letter FILADELFIA (foto: kolleksje S. Kroijenga, Vianen).

...staende met die conditie nogtans dat Siouck Iges soo lang sij leeft sal hebben vrugt gebruick van de huisinge tegenwoordig bij mij testator selts bewoont (...). Item sal Hoite Jelles Schuitema hier soo lang hij leeft gebruicken mijn helling ende schuithuis, als mede vrije woninge hebben in 't huis tegenwoordig by Ate Olferts bewoont mede tot Wommels staende (kopy 1692, argyf tsjerkfâldij Wommels no. 118b; myn arsearing JM).

Fierder prelegateart Kamp oan Symon Annes te Wommels in hûs yn Easterein en 'aen de kercke armen van Hindelopen mijn landerijen aldaer gelegen benefens mijn half huis aldaer staende' – dat alles op betingst dat hy net trout en bern krijt. Dat sil net it gefal west ha, sjoen de lettere wederwarichheden fan syn besit. Yn 1739 geane de diakenen fan de tsjerke fan Wommels in wandelkoop [ruil] oan mei dr. Albertus Lycklama à Nijeholt, sekretaris fan Hennaarderadiel, en syn frou Adriana van Burenstins:

...waar door de eerstgenoemde in hunnen qualiteit in waaren eigendom transporteeren en overdraagen aan genoemde echte lieden seekere huizinge, schuure, en hovinge cum omnibus annexis de Helling genaamd [...] staende en geleege in den dorpe Wommels op de zuidzijde van de buurte, bewoond door Sybe Lolkes [...]. Waar tegens de voorgemelde echte lieden transporteeren, en in waaren eigendom overdraagen seekere gerechte achtste deel van een stemdraagende zaate en landen onder den dorpe Kubaard, op 't cohier met no. 4 bekend (idem).

Dr. Albertus Lycklama à Nijeholt wurdt dus yn 1739 de nije eigner fan 'de Helling'. In jier letter keapet hy nóch in hûs, 'de Struik' (sa neamd yn 1733; 'Struik' yn 1740), dat fierderop nei it easten lei (sjoch Kaartsje 1).

De Helling, it lettere nije Huis Struik (perceel 4) mei hoving (5 en 6) en it âlde hûs Struik [Stroek] (90) mei hoving (92), nei de sitewaasje yn 1832 (út: Van der Vaart & Talsma 1994, blêd 20; myn arsearing JM)

Mar kenlik wie it net Albertus' bedoeling om op 'Struik' wenjen te gean, want yn 1741 lit hy op it plak:

...waar voorheen een schuitemakerij was aan de Trekvaart te Wommels [...] een huis bouwen dat in den hardsteen gevel tegen alle bedillers het opschrift draagt Z0 IS 'T (Wumkes 1930:95)

Yn 1740 is Albertus Lycklama à Nijeholt eigner fan de huzen 'de Helling' en 'Struik' (op it Stroek) – en dermei fan de hiele streek grûn súdlik oan 'e râne fan terp Wommels. Hy is de bouwer en earste bewenner fan it nije 'Huis Struik' en derom earst wat mear oer dizze earste eigner en syn posysje.

Berne yn 1705 te Steenwijkerwold, studeert Albertus ynearsten medisinen en letter, nei't hy Herfoarme wurden is, rjochten te Frensjer – wêr't hy yn 1728 yn 'e rjochten promoveearret (Van der Aa e.o., Diel 11:768). Hy trout yn 1729 mei Adriana van Burenstins (dochter van Hector

van Burenstins, boargemaster fan Frenstjer), is earst advokaat te Frenstjer en dêrnei, fan 1738 oan't syn dea yn 1753, sekretaris fan Hennaerderadiel – as opfolger fan dr. Van der Sluys, wa syn namme we letter wer tsjin komme sille. Albertus Lycklama à Nijeholt hearde ta it laach fan begoedige notabelen en wie, mei fierder ek grûn en huzen yn syn besit, aardich op wei ûnder dy notabelen in 'grut man' te wurden. Dat blykt út it kwotisaaasjekohier fan 1749 (wêryn hy as in 'welgesteld boer met een schoon rieuw en beslag' te boek stiet), mar ek, nei syn dea, út noch in oar besit. Yn 1770 ferkeapet syn jongste soan Jacob Egbertus, mei foar syn susters en broer (folget), oan Cecilia, Titia en Wieske Apollonia van Sminia te Wommels:

...seekere geregte helfte van een wijd uitgestrekte Zwane Jacht met alle Zwanen daarin en bijbehorende pro quota zoo in dier voegen bij wl. Albertus Lijclama à Nijeholt in leven Secretaris van Hennaerderadeel is becomen en gekogt is van wl. de heer Menno van Burmania van Tziaarda wegens de adellijke state Donia genaamt gelegen onder Oosterend [...] strekkende deze Zwanejacht zich uit onder de dorpen Oosterend, Ytens, Lutkewierum en Wommels nevens Hydaard (proklamaasjeboeken, inv. 52 fol. 72).

Mei oare wurden, Albertus Lycklama à Nijeholt wie by syn libben al hast in echte lânjonker, mar syn bern (sjoch noat 1) trouden – oars as de Sminia's (Spanninga 2001) – net hegerop. Benammen de jongste soan Jacob Egbertus, berne Wommels 1742, letter te IJsselstein, wie yn'e Frânske tiid foarstanner fan 'Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap' en syn bern mochten allinnich mei de foarnamme en syn frou heechút mei frou Lycklama oansprutsen wurde (Van der Aa e.o., Diel 12:770). Al mei al gjin minsken dy't – yn tsjinstelling tot de Sminia's – folle oan dat swannejacht as statussymboal hiene. Dan no sekretaris dr. Jacobus van der Kolk (1723-1802), de twadde bewenner fan it nije

Detailfoto fan ZO IS 'T letter HUIS STRUIK / FILADELPHIA, ca. 1895 (út: Bokma en Kuipers 1985:13)

'Huis Struik'. Hy promovearret yn 1747 te Frenstjer, trout mei Catharine Elisabeth Hofstede, wurdt advokaat te Meppel en komt yn 1753 nei Wommels. Yn 1754 nimt hy sawol 'de Helling' as it âlde Stroek oer fan de widdo fan syn foargonger. Ik stean wat langer stil by dy proklamaasje:

Doctor Jacobus van der Kolk Sekretaris van Hennaerderadeel en Cath[arina] Elisabeth Hofstede egteluiden tot Wommels versoeken inwijzinge op de coop van zekere huisinge, hovinge, schuure, schiphuis [...], de Helling genaamd, zoo en in dier voegen als dezelve door de verkopersche worden beseten en gebruikt [...] hebbende tot naastlegers [...] ten westen de Bolswarder trekvaart [...], als mede zekere huisinge, schuure en hoving [...], Struik genaamd en tegenwoordig bewoond door Gelcke Thiedes cum uxore [...], hebbende tot naastlegers ten noorden en oosten de pastorij van Wommels en de boer Wybe Piers, ten zuiden de arme-

staat van gemelde dorpe en ten westen het eerst gekogte huis en hovinge, verders beide hovingen met alle bomen daarop staande en de ene beswaart met vier gulden jaarliks ewige rente ten behoeve van de armestaat van Wommels. Aldus beide huisingen, schuuren, hovingen [en] schiphuis cum annexis gekogt van Adriane van Burenstins wedw. Albertus Lijclama a Nyeholt (idem inv. nr. 50, fol. 264 e.v.).

It docht bliken dat yn 1754 it nije stee mei hoving wer ‘de Helling’ hyt, wylst it âlde stee mei hoving noch ‘Struik’ neamd wurdt. Je soene der hast út opmeitsje wolle dat it âlde hûs ‘de Struik’ tusken 1754 en 1765 ôfbrutsen waard (omdat de namme ‘Huis Struik’ yn 1765 taskreaun wurdt oan it nije hûs by de Trekfeart; Miedema 2002:8), mar hjirby de folgjende oantekeningen. Yn 1801 is it âlde stee diels noch yn wêzen, wylst de namme ‘Huis Struik’ foar it nije hûs oan’t no ta allinnich fûn is yn in grêfboek út 1765; mei oare wurden, it is dêrmei net dúdlik of’t Van der Kolk ek sels it hûs by de Trekfeart ‘Huis Struik’ neamde. Dêr stiet tsjinoer dat hy it âlde stee yn 1801 *net* Struik neamt (folget). Yn dit stikje neam ik it nije stee fierder Struik en it âlde stee Stroek.

Ut de proklamaasje fan 1754 blykt fierder dat op ien fan de twa hovings in ivige rinte lei, mar der stiet [by neier besjen] net by op hokker. Dy rinte kin dus hiel goed slaan – sjoen in rinte fan ‘een floreen, ende nae instructie van ytlicke personen, xxxvi stuvers’, te beteljen oan de tsjerke yn 1543 (Miedema 2002:10) – op de hoving by Stroek, mar we kinne de hoving by Struik net útslúte (sjoch taheaksel). Hoe dan ek, yn 1797 keapet Van der Kolk de ivige rinte ôf fan de diakonij:

Jacobus van der Kolk secretaris van Hennaarderadeel doet proclameren dat hy van den armvoogd van Wommels daar toe door het provinciaal bestuur van Friesland de dato den 6 oktober 1796 gelast en gemagtigt publiek bij strijkgeld heeft afgekogt vier car. gls. ewige

renthe gaande uit desselfs tuin jaarliks, voor de somma van dertig caroligls

(idem inv. 54 fol. 22).

Jacobus van der Kolk en Catharina Hofstede krije yn Wommels fjouwer bern: Jacoba (1758), Anna Catherina (1760), Titia Maria Apollonia (1763) en Hendrik Willem (1768). De lêste sil syn heit yn 1803 as sekretaris fan Hennaarderadiel opfolgje. Fierder stiet yn 1755 in liifrinte fan f 1.500,- op’e holle fan Emmericus van der Kolk, 4 jier, stoarn 1759, mei as mem Catharine Elisabeth Hofstede en as nimmer fan de rinte dûmny E. Hofstede te Frentsjer (Roarda, n.d.:23).

Behalve sekretaris fan Hennaarderadiel is Jacobus van der Kolk notaris te Wommels, advokaat oan it Hof fan Fryslân en aktyf yn ferskate oare funksjes (sjoch Fluitman 2000). Yn 1772 wurdt hy eigner fan 10 pûnsmiet lân yn in stik fan 42½ pm (dat dan ôfskieden wurdt fan pleats floreenkohier no. 13 op terp Fyns ûnder Wommels, mei as pachter Durk Rientses [Terps-tra]; RA Ljouwert, proklamaasjeboeken inv. 54 fol. 22). Ek hat Van der Kolk gâns oar besit yn Hennaarderadiel mei dêrby ynbegrepen Wommels, mar ik behein my hjir ta syn hûs en hiem. Yn 1777 keapet hy foar 125 ggl. fan 28 st. elk:

... een schoone tuin ten zuiden de buurt van Wommels, met schoone vrugtdragende bomen, en een somerhuis voorsien, enige jaaren aan een met beste slataarde en dong opgehoogt en verbeterd en in het gepasseerde jaar bijna rondom uitgeslat en heeft tot naastlegers ten oosten het pad [nei de Hofkamp, JM], ten noorden de diaconije, ten zuiden en westen de coopers (idem inv. 52 fol. 213).

We sjogge hjir dat earst yn 1777 it stik grûn mei nr. 6 (op it kaartsje út 1832) by it hûs mei hoving fan Van der Kolk komt. Nijsgjirrich is dat dit hôf ôfkomstig is fan de erven fan Anna van der Sluis, dochter fan de earder neamde sekretaris Van der Sluys.

Jacobus van der Kolk hie ek noch in hiel oar besit. Yn 1798 wurdt syn bibleteek te Ljouwert feild en neffens de katalogus fan dy feiling hie hy: 161 boeken yn folio, 573 yn quarto, 977 yn octavo en 61 yn duodecimo (yn in brief út 1987 fan H.M. Braaksmas oan H.W. Kuipers te Wommels).

Mar winliken unyk binne de beskriuwings by de folgjende ferkeapings. Yn 1801 ferkeapet Jacobus van der Kolk foar 400 caroligls oan in Gavius Nauta en Pier Jans:

...een huisinge, buuthuis en schuur met stal voor koejen en paarden, met een put en secreet en molkkamer en overdekte ruimte daar een tredmolen heeft gestaan met staande en leggende plaat, voorsien met twee bedsteden in de kamer en in' t portaalte, met een tuintie lopende vijf voet oostwaarts van de schuur van vercopper [...] naar het vercofte huis [...] hebbende ten noorden een leikvaart, ten westen voornd. schuur [...], ten oosten de diaconie van Wommels, ten zuiden het pad en sloot ten zuiden van het selve lopende [...] Feike Murks daar aan huur competeert (inv. 54 fol 170).

Dit stee wurdt noch itselde jier troch Gavius Nauta en Pier Jans [faaks strykjildskriuwers] ferkocht oan Hijltje Berents, dy't it wer foar 300 caroligls ferkeapet oan Tjalling Jans, skuonmakker, en syn frou Aucktien Hendrix. Ek in passage út dy beskriuwing jou ik hjir:

... een huis en erve staande en gelegen tot Wommels bestaande uit een kamer, voorhuis en molkekelder en put sonder wijders met een tuintje strekkende naar de schuur van secr. Van der Kolk tot aan de haag vijff voet van de schuur ... [mei yn'e kantline:] ten oosten de diaconij, ten zuiden de arme staat en gangpad, ten noorden de leijkvaart en ten westen secr. Van der Kolk (idem 54 fol. 199).

It sil dúdlik wêze dat it hjir net allinich giet om it restant fan in âlde buorkerij, mar ek dat dit hoarnleger op it Stroek lei. It lêste wurdt ûnderskreaun troch it feit dat we dêr yn 1832 noch hieltyd Tjalling Jans as eigner fine (Van der Vaart & Talsma 1994:54). Hjirút kinne, no definityf, de folgjende konklúzjes lutsen wurde:

It âlde stee, yn 1657 omskreaun as 'hoornleger Stuijck' [Struijck], yn 1702 as 'de Stroek' en yn 1736 as in ruinearre 'state', hat yndied in buorkerij west en dy buorkerij lei op it Stroek.

Yn 1718 leit op dit stee net in stim (2), mar miskyn moat ik sizze 'net mear': op Stroek binne ek âlde 'moppen' fûn (inf. Geppy Smit-Hoekstra bewenster fan it Stroek; jannewaris 2003) en dat kin wer betsjutte dat 'Struijck' fanâlds net samar in pleats wie.

Hjirmei is noch net sein dat it hoarnleger Struijck fan 1657, fallend ûnder de 'gerechtigheden' fan de Hottinga's, ek it te betterjen Hottinga 'huys' fan 1543 is (Miedema 2002). It lêste lei wol op of by 'een halff pondemaete terpland, leggende oppet suyd van de kercke, genoemt het old Kerckhoff' (Kuipers 1999; Miedema 2002), mar nimme we dat 'oppet suyd' letterlik dan komt earder de streek grûn *westlik* fan it hjoeddeiske keatsfjild – en net it Stroek súdlik dêrfan – yn oanmerking. En it gefal wol dat yn de *foartûn* fan it âlde gemeentehûs – net skeletten mar wol ek, lyk as op it Stroek – 'kleastermoppen' fûn binne (ynf. Lútsen de Vries, destiids anneks mei de oanlis fan in djipriolearring). Koartsein, dêr moat noch neier histoarysk en argeologysk ûndersyk nei dien wurde.

Unyk is ek dat (yn 1801) sprake is fan in lykfeart *noardlik* fan Stroek. No hie eartiids elke pleats fan oansjen in opfeart dy't winliken tagelyk lykfeart wie, mar dizze sleat wie net samar in lykfeart. As regel fine we op âlde kaarten allinnich dizze relatyf brede sleatten wêrom en op de kaart fan Schotanus-Halma (1718) fine we yndied in feart dy't lâns de noardkant fan it Stroek rint (sjoch kaartsje 2).

In stikje fan de kaart fan Schotanus-Halma út 1718 [tige útfargerutte]

Dúdlik rint op dit kaartsje út 1718 in feart benoarden en -noardwesten it Stroek fierder troch nei it noarden (lofts fan de W fan Wommels), nei wer't no sawat it gemeenthûs stiet, en dat makket dizze lykfeart 'fan Stroek' no krekt sa bysûnder:

- a. it giet hjir om in stik opfeart, in ôfsplitsing fan de grutte feart tusken Terpen/Britsaerd en Stapert, wêrfan it úteinde nei de buorren ta oant yn de foarige ieu noch 'it lykstap' neamd waard (ynf. Daan de Hoop),
- b. de ôfwettering fan it stik fan Terp Wommels dat no it keatsfjild is folget fanâlds de loop fan dizze feart [sjoch ek de foto út'e loft yn Bokma & Kuipers 1985:52],
- c. de feart dy't noch net lang lyn tusken it Stroek en de pleats eastlik dêrfan [foarhinne Boersma] te finen wie – en wêrfan no noch it wat nuvere stikje wiid wetter súdlik fan it keatsfjild tsjúget (foto 3) – lei/leit presys op'e route fan de feart op it kaartsje út 1718,
- d. by de bou fan it nije gemeenthûs yn 1986 waarden spoaren fûn fan in 'lykfeart' út de midsieuwen, faaks tichtsmiten by de bou fan it âlde gemeenthûs c. 1840 (Elzinga 1986),
- e. yn'e tritiger jierren fan de foarige ieu waard by de oanlis fan in putsje in skelet oantroffen oan'e foarside fan it hûs Hofkamp no. 1 [súdlik fan it âlde gemeenthûs] en ek in skeletdiel eastlik fan Hofkamp no. 1 op it keatsfjild (Kuipers 1999:2),
- f. yn 1939 waard in kelder eastlik ûnder it âlde gemeenthûs oanlein; dêrby fûnen de grûnwurkers in spearpunt en skeletten (Kuipers 1992) en fan de skoalbern dy't dêr op ôf kamen wit ien noch dat dy skeletten der 'oarderlik begroeven' hinne leine ('ik ha se sels lizzen sjoen'; ynf. Jan Boonstra),
- g. doe't yn 1978 it keatsfjild egalisearre waard, lokalisearren argeologen dêr in 'grafveldje': 'Dit veldje lag aan de westelijke zijde van het kaatsveld en zal zich tussen het kaatsterrein en het gemeentehuis hebben voortgezet. Volgens de heer Elzinga is hier sprake van een christelijk grafveldje, aangezien de skeletten in oost-west richting lagen (Huisman 1978; mei tank oan Rients Smit en Jaap Scheffer).
- h. yn 1986 waarden by de oanlis fan de kelders ûnder it nije gemeenthûs [noardlik fan it âlde] *net* skeletten fûn, mar wol wer in skelet súdlik fan it âlde gemeenthûs by it graven fan in put foar in needgebouw (ynf. Lútsen de Vries). Mei oare wurden, (i) de lykfeart noardlik fan Stroek yn 1801 ferwiist grif nei it 'old Kerckhoff' neamd yn 1543, en (ii) dat âld hôf lei benoardwesten fan it Stroek.

Dêrmei wurdt oannimliker dat we de ‘half pondemaete terpland, leggende oppet suyd van den kercke, genoemt het old Kerckhoff’ (1543) letterlik op de streek grun besúden de grut tsjerke sykje moatte; dat wol sizze, mei as noardrâne de grûn ûnder it âlde gemeentehûs en as súdrâne *mooglik* noch in stikje grûn oan’e westkant fan it Stroek (wer’t ek melding dien is fan in skelet; Miedema 2002). Fierder argeologysk ûndersyk op it hiem fan it hûs Hofkamp no. 1 [tusken it âlde gemeentehûs en it Stroek] soe mear dúdlikheid jaan kenne oer de súdrâne én faaks ek de âldens fan dat grêffjild.

Yn in folgjend stikje mear oer Huis Struik en it Stroek (fan nei 1800) – en, letter, mooglik ek wêr oer fierdere perselen grûn dêr omhinne. It lêste is mei ôfhinklik fan wat werom yn’e tiid yn de boarnen fûn wurdt en noch te ûntsiferjen is, want troch inktfraat en ferfjurring binne foaral de boarnen fan foar ca. 1650 faak striemin te lêzen.

Taheaksel

Hjir noch in korreksje en in pear oanfollingen op myn foarige stikje. Der binne oer de perioade 1683-1721 wól proklemaasjeboeken fan Hennaarderadiel en dêryn fine we yndied foar 1702 in ‘sekeren huijsinge ende hieminge de *Stroek* genaemt met boomen en plantagie cum annexis’ (inv. 49 fol 12, myn curs.), [dan kocht troch skoalmaster Jan Teades Schuijringa fan Marten Eelties, mr. smid te Wytmarsum]. Fierder lêze we dat dat stee yn 1709 [dan net by namme neamd] troch Jan Teades Schuiringa ferkocht wurdt oan Jacob Sjoerds en Acke Harmens, troude lju te Oldekleaster (inv. 49, fol. 111).

En as oanfolling op dit stikje: Lammert Lammerts Camp keapet yn 1681 de ‘schuitemakerij’ oan’e Trekfeart, mei dan as neistlizzers súdlik *en eastlik* fan de helling ‘de arme landen der kercke’. De helling wurdt yn dat jier brûkt troch mr. schuitemaker Claes [Nannes?] en ferkocht troch

In âld stikje lykfeart tusken it keatsfjild en it Stroek te Wommels (foto JM)

Johannes Martens, mr. timmerman, en Sytscke Jacobs, troude lju te Wommels (inv. 47 fol. 307).

Mei tank oan Hendrik W. Kuipers foar ynformaasje oer 'de helling' en lettere eignersbewenners. Ek tank oan Kuipers en alle oaren neamd yn dit stikje foar oanfoljende ynformaasje oer Stroek en oer 'it grêffjild'.

(1) De bern fan Albertus Lycklama à Nijeholt en Adriana van Burenstins binne: 1. Baukje Maria, berne Frensjer 1730, tr. 1e Dirk Jan Dibbetz, Raad van Justitie te Batavia (Ynje), tr. 2e Hendricus Daniël-Hermannus Andreae, sekretaris fan de gritenij Het Bildt; 2. Maria, berne 1732, tr.

Petrus Moens, dûmny te Kûbaard [âlden fan dichteres Petronella Moens, nei wa't yn Kûbaard in strjitte neamd is] en letter te Aardenburg yn Staats Vlaanderen; 3. Ida, berne Frensjer 1734, tr. Sicco Abbring, dûmny te Frensjer en Molkewar; 4. Hector Jacob, berne Frensjer 1735, trout in Rinske Willems Veersma, advokaat oan it Hof fan Fryslân (nei't hy earst syn heit yn Wommels opfolgje woe, wat net slagge: Fluitman 2000:27), en 5. Jacob Egbertus, berne Wommels 1742, tr. 1^e Dirkje Dibbetz, 2^e Adriane den Beer Poortugael, en wurdt geneesheer ('*medicinae doctor*') te Frensjer en IJsselstein.

(2) Sjoch kaartsje 2: in pleats mei in stim waard oanjûn mei 'beamkes' dêr omhinne.

Ferantwurding:

Aa, A.J. van der [en opfolgers]

- *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*. [U.o. oer de famyljes Lycklama à Nijeholt, Dibbetz en Moens]

Bokma, Anne en Hendrik W. Kuipers

1985 *Wommels by âlds. In kuier troch de tiid*. Easterein: Van der Eems.

Elzinga, G.

1986 'Klein, maar interessant terponderzoek in Wommels', *Fries Museum Bulletin*, jun. pp.6-7.

Fluitman, Hessel

2000 *Secretarissen van de grietenijen en gemeenten Baarderadeel, Hennaarderadeel en Littenseradeel 1419, 1520-1983 en 1984 – heden*. Wommels: Gemeente Littenseradiel.

Huisman, Kerst

1978 'Vondst van terpaardewerk wijst uit: Kaatsveld in Wommels 1900 jaar geleden bewoond', *Leeuwarder Courant* [6.10.1978.]

Kuipers, H.W.

1999 'Het raadsel van het "Old Kerkhof"'. *Klaaikluten* 1999/2:2-3.

Miedema, Jelle

2002 'Oer in Huis Struik, in hoarnleger Stuijck en it Stroek te Wommels', *Klaaikluten* 2002/3:8-13.

Proklamaasjeboeken

- Hof van Friesland. Proclamatieboeken Hennaarderadeel 1680-1811. RA Ljouwert; CBG Den Haag.

Oldenhof, H., K. de Vries en M. Wiegersma (red.)

1967 *Lytse Schotanus-Atlas*. Ljouwert: Fryske Akademy.

Roarda, R.S.

- Liifrinte registers 1740-80, 1780-94, 1714, 1663.

Spanninga, Hotso

2001 'Kapitaal en fortuin. Hessel van Sminia (1588-1670) en de opkomst van zijn familie', *De Vrije Fries*, pp. 9-53.

Vaart, J.H.P. van der & en S. Talsma (m.m.f. C. de Boer)

1994 *Kadastrale Atlas fan Fryslân 1832. Diel 8, Hennaarderadiel*. Ljouwert: Fryske Akademy.

Wumkes, G.A.

1930 *Stads- en Dorpskroniek van Friesland. Deel I (1700-1800)*. Leeuwarden: W.A. Eisma Cz.

Littenseradiel en Klaaikluten: famylje-oantinkens III

Auke Hantjes de Vries

Jetze Thomas Schuurmans, boer te Dedgum, Allingawier en lêst te Waaksens (Hinn.dl), man fan Hitje Jetzes. Hy waard berne yn jannewaris 1741, tinklik te Boazum Hy ferstoar 12 okt. 1811 te Waaksens. Fan de frou is net bekind wer't hja berne is; hja ferstoar yn okt.1780 te Dedgum. Foar har houlik wennen hja beide as feint en faam op de pleats fan Gerrit Hesseling ûnder Nijlân. Op 29 maaie 1768 waarden se doopt en foar broeder en suster oannommen yn de meniste gemeente fan Kromwâl, wenjend te Dedgum. De man troude twads op 1 juny 1783 te Tsjerkwert mei Baukje Douwes, berne 10 april 1752, fan Tsjerkwert, dochter fan Douwe Jans. Hja ferstoar 16 sept. 1804 te Allingawier. Ut it earste houlik wie in soan Thomas, berne 4 jann. 1777 te Dedgum. Hy wie boer op Beabuorren ûnder Tsjerkwert. Ut it twadde houlik wie in soan Douwe, berne 20 july 1790 te Allingawier, en ferstoar yn 1810. Syn heit libbe doe noch, en erfde fan dizze soan, wat dy fan syn al ferstoarne mem erfd hie. Sa kamen eigendommen, ôfkomstich fan de twadde frou, terjochte by de soan út it earste houlik.

Yn de Ljouwerter krante fan 16 okt. 1811 stie dizze adfertinsje: *Heden overleed mijn vader Jetse Thomas Schuurmans, oud 70 jaar, en ongeveer 9 maanden, aangevallen door hevige koortzen bezweek hij onder dezelve na een ziekte van 17 dagen. Waaxens, 12-10-1811. T.J. Schuurmans*

Yn de notulen fan de meniste gemeente Boalsert is op 24 okt. 1811 te lêzen: *heeft Thomas Jetzes kennis gegeven, dat deszelfs nu overleden vader hem verzogt hadde twee obligaties, samen groot f 700,- aan de gemeente present te doen; dat hij nu gezien hadde dat de gemeente aan zijn wijlen vader schuldig was f 600,- en het ..fonds van de gemeente f 200,- aan zijn wijlen vader schuldig was; dat hij als een present van hem die andere f 100,- benevens alle verschenen interessen op een zorgzame wijze op een zondag in het collectezakje zou doen. Op 3 nov. 1811: In het kerkezakje gevonden, ensfh.*

No folgje de âlden

Thomas Jetzes Schuurmans, húsman te Boazum, learaar fan de meniste gemeente fan Kromwâl fan 1750 oant 1798, troude mei Mayke Piers. Hy wie berne yn febrewaris 1715 en ferstoar 13 july 1807 te Boazum, des morgens om 4 uur zeer zacht, aan en langzaam verval van krachten, oud 92 jaar en vijf maanden, nalatende drie kinderen, 19 kinds kinderen en 26 overkinds kinderen. De frou ferstoar 13 nov. 1781 te Boazum. De man troude op 'en nij 1 des. 1782 te Boazum mei Tjitske Pieters, ferstoarn 20 feb. 1816 as spinster te Britswert, âld 70 jier.

Mayke Piers wie mooglik in dochter fan Pier Johannes te Easterlittens, yn 1713 al lid fan de meniste gemeene op Kromwal. Thomas en Mayke

---

. Heden overleed myn waarde Vader, JETZE THOMAS SCHUURMANS, in den ouderdom van 70 jaren en ongeveer 9 maanden.

Aangevallen door hevige koortzen, bezweek hy onder dezelve, na eene ziekte van 17 dagen.

**WAAXENS
den 12 October 1811.**

T. J. SCHUURMANS.

waarden op 7 juny 1739 doopt yn de meniste gemeente fan Kromwâl. De twadde frou Tjitske op 8 juny 1783. Yn beide gefallen yn it earste jier fan har houlik (mei myn âlden wie soks it gefal yn 1910 te Boalsert).

Yn 1763 erfde JetzeThomas fan syn omke fan memme kant Dedde Sybrens Schuurmans, boargemaster fan Snits, dy't yn 1738 al ferstoarn wie, in bedrach fan 282 gûne. Dedde syn iennige soan Martinus soe neffens it testamint, opnommen yn register EEE fan 1728, folio 114, net mear as syn legitime poarsje krije. Syn bern soene erve. Wêrom pas nei 25 jier útkearing oan omkesizzer Jetze dien waard, ha ik net fûn. Wol dat der mei ferbûn wie it fieren fan de skaainamme Schuurmans. Neffens it personiëlekohier fan 1779 erfde Jetze Thomas yn dat jier fan syn muoike Baukjen Thomas, widdo fan Rintje Oenes, 33 gûne.

Yn argyf Baarderadiel, portefeuille M, fûn ik: *Staat van scheiding van wijlen Thomas Jetzes Schuurmans, old Doopsgezind leeraar van Kromwal, en tot Bozum overleden op den 13 Juli 1807, voor de erfgenamen ex testamento dd. 25 April 1784.* De bern fan Taeke, Jetze en Baukje krigen elk 1/6, de bern fan Jan en Dieuke, beide al ferstoarn, ek 1/6, en de neilitten húsfrou Tjitske Pieters ek 1/6. De hiele profytlike steat bedroech f 2.180-4-12. Der wiene twa legaten fan f 400- en f 100.

De skealike steat bedroech f 222-7-8, sadat der te ferdielen bleau f 1.457-17-4. De âlden fan Thomas Jetzes Schuurmans wiene: Jetze Thomas, keuterboer, húzman en winkelman, earst te Jellum en letter te Boazum, en syn earste frou Dieuke Jans. Hja wurde op 7 aug. 1735 as troude lju te Jellum neamd (hypbk. Baarderadiel U 16). Dieuke Jans sil foar 9 jannewaris 1742 ferstoarn wêze, want dan trout JetzeThomas op 'en nij, no mei Sytske Ritskes fan Boksum. Al op 15 des. 1743 trout hy te Boazum foar de tredde kear, no mei Lolk Beintes. Hy troude foar de fjirde kear op 14 juny 1763 te Boazum mei in Claeske Doekes, hy as húzman te Boazum, âld grut 75 jier, hja fan Wommels, âld grut 40 jier, “'zijnde hij driemaal

en zij tweemaal getrouwd geweest.” Mear bern as Thomas ha ik net fûn.

De âlden fan Jetze Thomas wiene Thomas Jans en Wytske Sybrens. De man wenne yn 1682 te Easterlittens, mar yn 1683 op de fikarypleats te Boazum (stim 25, grut 50 pm.) en mei-brûker fan stim 32. Hy wie berne 1655/1656 en ferstoar op 1 maart 1734 te Boazum. Hy wie op 1 okt. 1678 te Jorwert trouw oan Wytske Sybrens, dochter fan Sybren Cornelis, doarpsûntfanger fan Skearnegouum. Op de pleats te Langwert ûnder Easterlittens waard op 28 jannewaris 1682 soan Jan berne. Te Boazum waard in twadde soan berne, Jetze, tinklik neamd nei de healsuster fan de heit, Jetske Thomas, dy't koart tefoaren stoarn wie. Oer harren in oare kear mear.

Oanfolling op Famyljeoantinkens II

Betty Andela-Bosma te Boalsert frege my nei de krekte famyljereleasje tusken Johannes Andela en Piter Jelles Andela, oer wa't ik de foarige kear skreaun ha. Johannes wie in foarsoan, dy't by it houlik fan Willem Jelles Andela en de mem Antje J. Tinga troch de man echte is. Willem, Sjirk en foar't neist ek Piter wiene bern fan Jelle Sybrens Andela, boer te Hinnaard en dêr stoarn yn 1901, dy't trije kear trouw west hat. Johannes troude mei Jikke Poelstra. Dy har mem, widdo fan Simon (?) Poelstra, waard húshâldster by Piter Andela. Tegearre krigen se noch twa famkes, in Geartsje en in Sjirkje. De iene troue mei Jan Twynstra fan Nijlân, de oare mei Japik Pipers Andela, iennichst broer fan Hantje Pipers Andela. Japik en Sjirkje har heiten wiene folle neven. Dan noch in oare oanfolling. De heit fan Ulbe Hantjes Andela wie in Hantje Andrys. Hy wie húzman te Parregea, Wommels en Nijlân. Dy syn âlden wien Andrys Harmens, boer te Wommels, Easthim en wer te Wommels, en Jeltie Clases, fan Wommels, doe't se yn 1712 trouden. Se binne yn 1713 yn de meniste gemeente te Kromwâl doopt. Letter gongen se mei atestaasje nei Drylts. De widdo wenne yn 1743 as boerinne te Easthim en yn 1749 te Wommels (ynkoarte troch de redaksje).

De oude kerkboerderij in Oosterend

Folkert Reitsma

Tjerkebuorren 5

In Oosterend staat aan de Tsjerkebuorren een huis, dat in een zeer bouwvallige en desolate toestand verkeert. Sedert de laatste bewoonster overleed en het gebouw in andere handen is gekomen - is de toestand van het huis zienderogen achteruit gegaan. Wij zullen ons niet mengen noch verdiepen in de achtergronden van dit in wezen treurige feit, maar meer aangeven, om welke redenen wij deze toestand betreuren –met name waar het hier gaat om een gebouw met een bijzonder rijke historie. Allereerst kunnen wij vaststellen, dat het hier, naast kerk en toren, gaat om verreweg het oudste gebouw dat Oosterend rijk is. De stichtingsdatum ligt namelijk niet alleen in een ver verleden, maar over het huis zijn ook allerlei zeer bijzondere feiten bekend. Die

feiten willen we in dit artikel graag de revue laten passeren. We willen hierbij inhaken op een bericht, in het “Register van den Aanbreg” uit 1511, vervolgens achteruit en daarna vooruit blikken. Hierin is namelijk sprake van een huis, waarvan het erf (zo staat het er letterlijk) is geslat uit de fenne van de prebendaris; het is dus een huis met erf, dat omgracht is. Dit huis en erf vinden we nu nog terug in huis en erf Tsjerkebuorren 5. Van de grachten is nu 2/3 gedempt: het zuidelijke gedeelte tussen 1940-45 en het noordoostelijke gedeelte in de jaren 60 van de vorige eeuw.

Stichting en eerste bewoning

De stichting van huis en erf gaat terug op de wens van een zekere Dotthe, in 1453 woon-

achtig op Stittens, die wil dat haar huis, op Stittens, enige tijd na haar dood, wordt afgebroken en bij de kerk weer herbouwd: 't Prebendarishuis. Wie was die vrouw, die in 1453 haar bijzondere wens kenbaar maakt? Zij was Rooms Katholiek. Zij was een telg uit een, in Oosterend, vooraanstaande familie. En zij staat met haar wens in de traditie van die familie. Uit deze familie kennen we namelijk èèn persoon, die al een aanzet had gegeven om te komen tot het stichten van een beurs. Dit bezit was later uitgebreid. Uit de inkomsten hiervan verzorgde de Oosterender dorps-pastoor de diensten – in de traditie van het rooms katholicisme - voor de familie; in een kapel en op het (eigen)altaar, aanwezig in de dorpskerk van Oosterend. De zekerheidsstelling van zo'n beurs, werd in die dagen in de kerkstichting ingebracht; immers de kerk was het enig instituut, dat, naar de overtuiging van de gelovigen, de eeuwen had en de eeuwen zou doorstaan! Kortom, reeds lang voordat Dotthe het levenslicht aanschouwde was enig onroerend goed van de familie ondergebracht bij de Oosterender dorpskerk en voorlopig daarbij onder verantwoordelijkheid gesteld van de dorpspastoor. Dit met het voornemen, dat zodra er voldoende bezit was verzameld, daarop een priester zou kunnen bestaan, *“waarop hij zou kunnen resideren”*; dit goed als een zelfstandige stichting zou kunnen worden geïnstitueerd. Tevens echter ook als een studieleen, waaruit een “clerck” zou kunnen studeren. Het “leen” had dus een dubbele functie.

Wilsbeschikking van Dotthe

In 1453 acht Dotthe de tijd gekomen dat al haar bezittingen in èèn stichting zouden moeten worden ondergebracht, waaronder ook haar huis, op Stittens, dat *“na jaar en dag”*, dat

is (1 jaar, 6 weken en 3 dagen) na haar dood moest worden afgebroken en bij de kerk herbouwd. Zodat de priester voor zich en zijn huishouden een onderkomen had en soms ook de student huisvesting. Uit het bericht van 1511 blijkt, dat de wens van Dotthe is vervuld. Toen gebouwd en nu nog bestaand!! Daarom is dit huis, nu in bouwvallige staat, historisch gezien voor Oosterend een uiterst belangrijk pand. Duidelijk is wel, dat hier een vorm van restauratie moet plaatsvinden, doelmatig en in het geheel verantwoord. Nogmaals wie was die vrouw, wie was Dotthe, of anders gezegd Doet, die Oosterender vrouw van zovele eeuwen geleden. Ze komt naar voren als een vrouw, die weet wat ze wil. Ongetrouwd of weduwe zonder kinderen. Ze stamt uit een familie, die op het grondgebied van het dorp Oosterend over een reeks van jaren bezittingen had. De afbraak van haar huis op Stittens moet geschieden *“jaar-en-dag-na haar dood”*. Dit is in de *“erfrechtelijke sfeer”* een belangrijke periode. Zijn er binnen deze periode geèn bezwaren (b.v. van familieleden) ingekomen dan kan “de overdracht” overeenkomstig de doelstelling plaatsvinden. Welke die eventuele familieleden zijn blijft, in zekere zin, in het duister. Om redenen, hierna genoemd, valt echter aan te nemen, dat zij uit het geslacht van de familie Donia stamde.

Bezwaren en compromissen

Als Doet “Donia” haar voornemen gestalte wil geven realiseert ze zich een aantal zaken: Allereerst, dat een zekere *“Law thoe Sanlean”* enig land heeft bestemd voor het te stichten leen, dat gelegen is bij Keimpetille, een brug over de oude landweg en het binnenpad tussen Wommels en Oosterend. Verder dat 25 pondemaat land gelegen bij het dorp Oosterend, - ten noordwesten van de weg *“langs de*

dijk en het zool” (zie onder) van Oosterend naar Itens - in de stichting moet worden opgenomen, naast haar eigen inbreng. Deze bezittingen nu onder de pastoor en bij een zekere Claas in gebruik zal hij ten gunste van de stichting moeten afstaan. De pastoor is daartoe bereid. Maar hij wil van de kerkvoogden wel compensatie. Die hebben daartegen geen bezwaar. Echter, de diensten, die door de pastoor op het altaar worden verricht gaan ook over naar de nieuwe stichting. Voor hem dus een ontlasting. Dit heeft echter tot gevolg, dat op die 25 pondemaat een korting moet worden toegepast (25p – Xp) Dit is een heikel punt; hoe moet waarde van de diensten vertaald in waarde tot land. Achteraf blijkt, dat de pastoor 25 pondemaat inlevert en hiervoor van de kerkvoogden 19 pondemaat terugkrijgt. Een verschil van 6 pondemaat. Die 19 pondematen bevinden zich nu nog in de boerderij op Skrok, een kerkeplaats, voorheen in gebruik bij de fam. Dijkstra. Ze behoort bij de pastoralia. Dit is een gevolg geweest van een schikking een compromis. Welke in 1453 tot stand kwam tussen de pastoor en de kerkvoogden en waarvoor partijen zich verstonden met de abt van

Oldeclooster. Het gaat hier om een compromisbrief. Bijzonder interessant, is het dat deze brief bewaard is gebleven en zich bevindt in het gemeentearchief van de stad Workum, nu Nijefurd. De tekst is geschreven in het Fries. Hiervoor werd het vermoeden uitgesproken, dat Dotthe (Doet) stamde uit het geslacht van de Donia's (Deze familie wordt geschaard onder de “kleine Friese Adel”)

Ruzie om de wilsbeschikkings

Wat is namelijk het geval.....op 31 maart 1580 wordt door de Staten van Friesland de rooms katholieke eredienst verboden. Pastorieën en kloosters komen vacant, maar in feite ook het “vrijleen” te Oosterend. De Donia's dan nog volop in het dorp aanwezig gebruiken “het Leen” en eisen hun recht hierop. Zij zien dit als vanouds afkomstig uit hun familie. De andere partij, van de “nieuwe leer”, ziet dit als een vervreemding. Bij dit geschil komt uit het archief van het deelsgerecht van Hennaarderadeel een stuk tevoorschijn waarin de laatste wilsbeschikking van Dotthe wordt verwoord. Eveneens geschreven in het Fries. Het geschil komt vervolgens ter tafel in de vergadering van de Classis Sneek te Sneek.

We kennen de gerechtelijke uitspraak niet, maar de uitslag wel: de Donia's verliezen. De familie verdwijnt uit het dorpsbeeld. Dit stuk sluit aan bij de gedateerde compromisbrief. Hieruit blijkt nogmaals dat volledig aan de wensen van onze Doet is tegemoet gekomen. En het concrete beeld staat voor ons, zoals we gezien hebben, in 1511 vermeld; dat huis en erf "geslat" zijn uit de fenne van de pastoor. Het bezit aan land komt na 1580 terecht in de kerkebeurs; gevolg van het feit dat de verschillende fondsen als de vicariegoederen, de prebendegoederen vacant raken - en dus ook het vrijleen, hierin samensmelten. Ook de eerst gescheiden fondsen de kosteralia en de pastoralia komen hier tenslotte ook in terecht. De Stichtingsbrief en de compromisbrief zijn gedrukt in de "Oudfriese Oorkonden", de ene in deel I en de andere in deel IV.

Bewoning in 19de en 20ste eeuw

Het huis en erf, in de volksmond genaamd "het klooster" (vandaar de straatnaam) krijgen als bestemming: de plaatselijke armvoogdij. Deze plaatselijke armvoogdij werd in het begin van de 19de eeuw ingebracht in de Burgerlijke Armvoogdij een toen opgerichte gemeentelijke instelling. Het gebouw werd bewoond door twee gezinnen, waarbij de noordelijke helft en de boomgaard/tuin èèn geheel waren. In de vorige eeuw werden huis en erf verkocht aan Hildebrand Brandsma. De dochter Wiepkje, die trouwde met Bouke de Jong ging in de noordelijke helft wonen. De boerenknecht en de boerenmeid stichtten een gezin en een zelfstandig bedrijf. Bouke werd, zoals dat werd genoemd, koemelker. Het waren bijzonder ijverige mensen, die van vroeg tot laat - en dat jaren lang - een boterham bevochten. Hun kinderen deden voluit mee in het verenigingsleven van het dorp. Tot ze trouwden en naar

elders vertrokken. De zuidelijke helft heeft een hele rij bewoners gehuisvest. Tot het onbewoonbaar werd, verviel en tenslotte instortte. De familie De Jong was genoodzaakt de binnenmuur te herstellen tot buitenmuur. Nadat haar man was overleden heeft de weduwe nog een aantal jaren in het huis gewoond. Toen ook haar verscheiden kwam werden huis en erf die onbewoond en onverzorgd achtergebleven waren, verkocht. De geschiedenis zal leren hoe het vervolg zal zijn; het al dan niet voortbestaan van dit historisch gezien zo belangrijke stukje oud Oosterend.

De landerijen

De landerijen, waarvan in de stukken sprake is liggen nu nog aaneengesloten - met een concentratie op Stittens en de Laan die ter plekke het oosten inliep - ten noordwesten van "da Dijk", de oude waterwerende dijk, thans de weg van Oosterend naar Itens en ten zuidoosten van "het Zool" van de Oude Ee. Daar waar de oude dijk met een aantal slingers tenslotte afboog naar Itens wordt het land als "op ter Ee" aangeduid. Dit sluit aan op het gegeven, dat de Oosterender dorpspastoor (Teake) (Taka?) die rond diezelfde tijd een stichting voor de Oosterender dorpsarmen opricht, waarvan de landerijen eveneens liggen en nu nog liggen "op ter Ee" Dit water liep eertijds langs Oosterend en door tot de landen oostelijk van Skrins onder Oosterlittens. Op de kadastrale kaart van 1832 staat dit water nog duidelijk aangegeven.

Enige personen

Allereerst Agge Syrchs Haringsma. De vader van Agge stamde uit het geslacht van de Haringsma's thoe Heech. Hij woonde bij zijn leven aan de dijk van De Kliewe naar het huidige Roodhuis. Op het bezit van de Donia's.

Hij huwde een vrouw uit die familie. Vandaar. En ook, dat hij zich naderhand Donia noemde. De zoons, want genoemde Hotze was ook een zoon van hem, hielden het nog maar op Haringsma. Natuurlijk waren zij familie van het nu nog bestaande geslacht Van Haringsma thoe Slooten. Agge was in zijn latere dagen een berucht persoon. Laten we het daar hier maar op houden.

Wijbe Adema woonde op de terp tussen "Sytsjewringe" en het "Ganghout" naar Schrok. Voor de ene helft was de boerderij eigen aan de kerk van Oosterend. Deze familie heeft eeuwen op Schrok gewoond. Tot in de 18de eeuw.

Jelle Kooyfinne woonde aan het huidige binnenpad naar Roodhuis. Evenals de Bonga's, die ook genoemd worden.

Tenslotte *Gerardh a Wiins*. Een terp met die naam is ten zuiden van Oosterend bekend. Hij zal daar gewoond hebben.

De genoemde Abt Ulbodus was abt van het Cisterciënserklooster onder Hartwerd. Daar bekend.

Boarnen:

Dr. O. Vries. "Hoe kaam it frijlien te Easterein te stân." In: Freonen om J.J. Kalma hinne.

Her Register van den Aanbreng (1511).

P.J. van Apeldoorn. "Kerkelijke goederen in Friesland." (deel 1 blz. 362)

J.J. Kalma. "Classisboek Sneek".

Leeuwarder Courant oktober 2002

Eastereinders keren sloop komelkershúske

Door Sjouke Bosma

EASTEREIN – Het zogeheten komelkershúske in Easterein mag de eerste vijf maanden niet worden afgebroken. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft dit bepaald. De dienst is op het húske geattendeerd door de dit jaar opgerichte 'Vereniging tot behoud van culturele en historische waarden van het dorp Easterein'.

Penningsmeester Folkert Rettsma van de vereniging beschouwt de uitspraak van Monumentenzorg als „een eerste succesje”. Zijn club vecht voor het behouden en opknappen van het in 1453 gebouwde komelkershúske, dat geldt als oudste pand van het dorp. Het voornemen van de plaatselijke hervormde kerk om het húske af te breken vormde de aanleiding tot de oprichting van de vereniging.

Nu Monumentenzorg de afbraakplannen heeft bevroren, heeft de vereniging de tijd om duidelijk te maken waarom het pand zou moeten worden bijgeschreven op de monumentenlijst. De Eastereinders willen bij het rijk, de provincie en mogelijk ook de gemeente Littenseradiel aandroppen voor financiële steun voor restauratie.

De rentmeesters van de hervormde kerk kochten het komelkershúske toen de hervormde pastorie en de bijbehorende tuin voor € 150.000 waren verkocht aan de Amsterdamse familie Landstra. Het was de bedoeling dat het oude húske het veld zou ruimen voor een nieuw ver-

Het oudste pand van Easterein: het komelkershúske en de bijbehorende schuur.

Foto LC/Datras van der Veen

enigingsgebouw en een pastorie. De burgergemeente Littenseradiel gaf daarvoor echter geen bouwvergunning.

De rentmeesters Enno Bruinsma en Rein Holstee wensen weinig woorden vuil te

maken aan de affaire. „We wolle in nije pastory bouwe” is het enige dat Holstee kwijt wil. Zodra het nieuwe verenigingsgebouw ter sprake komt, is het steevast: „Gjin kommentaar, der is de tiid net ryp foar.”

Ook veel andere dorpselingen zwijgen liever over de kwestie, die onder de bevolking tweespalt heeft gezaaid. Voorzitter Halbe Overal van de vereniging van dorpsbelangen Hald Faesje: „We moatte nu earst rêst yn it dorp krije.”

Onderzoek sloop 'komelkershúske'

EASTEREIN – Burgemeester en wethouders van Littenseradiel stellen hun advies aan de raad over het aanwijzen van het zogeheten komelkershúske in Easterein als rijksmonument uit. Ze wachten eerst het onderzoek van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg naar de geschiedenis van dit pand af.

De rijksdienst is door de Vereniging tot behoud van culturele en historische waarden van het dorp Easterein op de sloop van het komelkershúske attent gemaakt. Deze vereniging vindt het een waardevol historisch pand. De kerkvoogdij van de hervormde kerk, eigenaar van het pand, vindt van niet en wil ter plaatse een nieuw verenigingsgebouw stichten.

Komelkershúske

Seerp v. Galemawei 8 - Mantgum

Sieperda hat foar Mantgum alle hûzen, pleatsen en gebouwen dêr't in gevelstien yn sit, mei in digitale kamera fêstlein yn in kompjoeterbestân. ArgHis siket minsken dy dit ek foar oere plakken yn Littenseradiel dwan wolle. Wa docht mei.....